

Sergej Flere, Rudi Klanjšek

Ali je votlost značilnost vernosti na Slovenskem?

POVZETEK: Na podlagi podatkov Svetovne raziskave vrednot (1999–2001), podatkov popisa prebivalstva iz let 1991 in 2002 ter primerjalne raziskave študentske populacije, izvedene leta 2005 na vzorcih iz štirih verskih okolij, smo proučili kazalnike vernosti na Slovenskem. Iz rezultatov študije izhaja, da je vernost Slovencev v evropskem merilu podpovprečna in da so družbeni pritiski na vernost v slovenskem okolju majhni. Čeprav nekoliko pod normativnim povprečjem, se je molitev izkazala kot najbolj razširjena oblika prakticiranja vernosti slovenskih katoličanov. Lojalnost do verske ustanove je pri slovenskih katoličanih manjšinski pojav, zlasti ko gre za oceno njene ustreznosti današnjemu času. Glede verske motivacije prevladuje odsotnost tako intrinzične kot ekstrinzične motivacije, v čemer so slovenski katoličani nasprotje bosanskim muslimanom. Iztopa tudi nepripravljenost slovenskih vernikov na žrtvovanje in podobna dejanja, ki naj bi ugajala bogu. To velja tudi, če opazujemo zgolj tiste, ki so sebe opredelili za zelo verne – tudi ti opazno zaostajajo v pripravljenosti na žrtvovanje za sicer drugo najnižje pripravljeno skupino, tj. skupino srbskih pravoslavnih.

KLJUČNE BESEDE: vernost, ekstrinzična in intrinzična vernost, verska konsekventnost, Slovenija, verska votlost

1 Problem

Vernost je kompleksen pojav. Vsebuje številne prvine, ki jih je mogoče ločevati na podlagi različnih meril. V tem kontekstu se večkrat omenja pristnost verskih motivov, orientacij, konsekventnost ipd., ki skušajo razkriti oziroma pojasniti ozadje vzgibov za versko delovanje ali mišljenje.

V prispevku bosta uporabljeni in zato predstavljeni dve klasifikaciji, uveljavljenost katerih je mogoče prepoznati po njuni sistematičnosti in možnosti globinskega vpogleda v na tem mestu obravnavani problem.

Prva je klasifikacija komponent vernosti Glocka in Starka (Glock in Stark 1968), ki vsebuje naslednje elemente: 1. nazori, sprejemanje dogmatike; 2. obredje in druga vedënja; 3. védenja in seznanjenost; 4. izkušnje svetega in 5. posledičnost (konsekventnost) – izvajanje verskih načel v vsakdanjem življenju.¹ Ta klasifikacija bo upoštevana

1. Kasneje je bila opuščena komponenta št. 2., ki se ni empirično potrdila kot ločena v razmerju do komponente št. 1.

v nakazovanju vernosti in obrednosti ter zlasti v razdelku, namenjenem verski konsekvencnosti.

Druga klasifikacija je Allportova (Allport 1950; Allport in Ross 1967). Allport je ločil intrinzične in ekstrinzične verske motivacije. Prvi tip motivacije izhaja iz dožemanja, po katerem je verniku njegova vernost cilj, tj. da »ta svojo vernost živi«, uresničuje in je kot taka glavna motivacija v njegovem življenju. Drugi tip je instrumentalen: vernost je sredstvo za doseg bodisi psiholoških ciljev (kot sredstvo za ublažitev ali preseganje psiholoških frustracij, nezadovoljstva, motenj) bodisi družbenih ciljev (prevlada družbene osame, pomanjkanje družbenega vpliva) (Allport in Ross 1967). Z drugimi besedami, Allportova klasifikacija implicira: a) da nekateri verniki v svojo vernost ne vstopajo iz zunajverskih nagibov, da je vera cilj sama sebi, da vernost motivira kot osrednja vrednota (intrinzična vernost) in b) da drugi prek svoje vernosti rešujejo svoje psihološke in družbene probleme, pri katerih jim vernost služi kot sredstvo za premagovanje psiholoških težav in družbene osame ter pomanjkanja družbene moči (ekstrinzična vernost) (Allport in Ross 1967). Posledično naj bi bila ekstrinzična vernost z mentalnim zdravjem povezana negativno, intrinzična pa pozitivno (Baker in Gorsuch 1982; Bergin, Masters in Richards 1987), pa čeprav so kasnejše raziskave ugotovile, da ta razmerja niso tako trdna in jasna. Še več, nekatere študije so nakazale, da je intrinzična vernost lahko povezana s predsodki (Griffin, Gorsuch in Davis 1987; McFarland 1989), avtoritarnostjo (Kahoe 1977), togo miselnostjo, dogmatizmom in celo družbeno zaželenostjo (Batson in Ventis 1982).

Raznovrstnost možnosti aplikacije je povzročila, da je koncept verske orientacije postal prevladujoč v medkulturnem proučevanju verske motivacije, psiholoških izvorov vernosti in vernosti nasploh. Hiter pregled razkrije, da se študije nanašajo na različne ravni družbene analize, kot tudi na različna okolja, vključno z neameriški in neprotestantski vzorci: Socha, Brewczynski in Macdonald (1999) so proučevali poljske katoličane; Tapanya, Nicki in Jarusawad (1997) tajske budiste; Ghorbani in dr. (2000) ter Watson in dr. (2002) iranske muslimane; Kaldestad (1992) ter Kaldestad in Stifoss - Hanssen (1993) norveške protestante (1993); Elbedour ter Bensen in Maruyama (1993) pa Palestince.

Kljub široki uporabi koncepta npr. Hill in Hood (1999) v svoji metaanalizi pišeta, da »ima Allportova skrivnostna popularnost pri raziskovalcih verste več opraviti z njegovim apostolskim slovesom kot pa s konceptualno solidnostjo njegovega okvira verske orientacije ali z instrumenti za njegovo oceno« (Hill in Hood 1999: 120). Pri tem velja omeniti, da gre potrebo po spremembah in razširitvah instrumentarija, začenši s potrebo Allporta in Rossa (1966: 6) po ponovni razlagi analitičnega okvira podatkov in ugotovitev (pojavitve skupine nediskriminatorno proreligioznih, ki izkazuje oba tipa motivacije), iskati tudi v potrebi po analizi v okviru ortogonalne in ne kontinuirane dimenzionalnosti. Nadaljnje empirične preverbe koncepta so pokazale, da se ekstrinzična verska motivacija loči na t. i. psihološko ekstrinzičnost in družbeno ekstrinzičnost (prim. Kirkpatrick 1989; Gorsuch in McPherson 1989; Kirkpatrick 1989; Leong in Zachar 1990). Še več, nekateri avtorji (prim. Cohen in dr. 2005) so izpodbijali tudi argument, da je intrinzična usmerjenost edina pristna motivacija v vseh verskih izročilih, in pred-

lagali, da ekstrinzična družbena orientacija, vključno s številnimi oblikami cerkvene in skupnostne vernosti, utegne biti v nekaterih abrahamskih tradicijah celo bolj teološko pristna. Tu se pojavlja ideja o specifičnosti protestantizma, ki jo je sicer nakazal že Weber (1968/1921) in ki izhaja iz protestantske teologije, kjer velja, da je vera temeljna sestavina vernosti; od protestantskega vernika se pričakuje, da veruje s svojo voljo (Weber slednje izpostavi zlasti glede ameriškega protestantizma) (Weber 1968/1921: 313–314). Tako Campbell pravi, da po Luthru »Bog opravičuje grešnike (jih sprejema kot ljudi, ki jim je odpustil) na podlagi vere same, ne pa na podlagi človekovih dejanj in zaslug ali na podlagi človekove pravičnosti« (Campbell 1996: 120). Vloga cerkvene ustanove je v primerjavi z drugimi vejami krščanstva v protestantizmu zanemarjena. Ker je »Biblija končni avtoritativni vir krščanskega nauka« (Campbell 1996: 134), so verniku prepuščene odločitve o zadevah vere. Na podoben način Eliade poudarja, da je za Luthra v krščanstvu »izkušnja vere same tisto, kar šteje ... naivna in popolna fiducia« (Eliade 1985: 2, 242). Povedano se lahko zvede na argument o osebni, z voljo prežeti veri kot tisti, ki je bolj izpostavljena v protestantizmu kot pa v drugih verah. O »nasprotju« je mogoče govoriti v tistih verstvih, kjer se milost in zveličanje pridobi z zakramenti, kjer imamo opraviti z institucionalnim okoljem, institucionalnim posredovanjem, kjer je cerkev »popolna družba«. T. i. ekzeziološki vidiki v današnjih razmerah niso nujno odločilni (verjetno so manj pomembni v vsakdanjem življenju vernikov), ampak so del kulture, kjer se versko življenje dojema kolektivno. Z drugimi besedami, v takšnih (neprotestantskih) razmerah se psihološka ekstrinzičnost lahko povezuje z intrinzičnostjo v enoten pojav.

Poleg raziskovanja »pristnosti« verskih vzgibov je v analizi pristnosti vernosti treba upoštevati še posamična verovanja in dejanja, ki kažejo na lojalnost do vere in pripravljenost na žrtvovanje zaradi boga, ki kažejo na odnos do lastne verske ustanove – cerkvenost. Tu se kot posebej zanimiva zdi analiza pripravljenosti vernikov na počenjanje dejanj, ki kažejo na odnos med vernikom in »vsemogočnim«, kjer se ponavadi predpostavlja svojevrstna menjava: vernik izkaže svojo lojalnost, stori nekaj ali se nečemu odpove v zameno za naklonjenost vsemogočnega, za njegovo milost in morebitno zveličanje. Kot nakažeta Stark in Finke (2001), opravi vernik v tem razmerju večji del svojih obveznosti, pri čemer je vernik za božje usmiljenje (tostransko in onstransko), za končno poplačilo pripravljen nekaj storiti oziroma v svoji vernosti biti konsekventen. Konsekventnost se nasploh kaže kot skladnost med vernikovimi besedami oziroma verovanji in dejanji. V empiričnem raziskovanju se konsekventnost raziskuje predvsem kot vprašanje, ali vernost brzda delinkventnost. Hirschi in Stark (1969) sta povezavo najprej zavrnila, vendar so njune ugotovitve izpodbijali mnogi (prim. Tittle in Welch 1983; Welch, Tittle in Petee 1991; Brent, Corwin in Flynn 1997).

V empiričnem raziskovanju konsekventnosti v ožjem pomenu se pojavljajo dokaj nespecifični kazalniki konsekventnosti. Npr. Faulkner in DeJong v enem zgodnjih poskusov operacionalizacije tega pojma (1966) upoštevata stališča do odprtja trgovin ob nedeljah, dopustnosti predzakonske spolnosti, pomembnosti, da politični kandidat obiskuje mašo, in izogibanje plačilu davkov. V medkulturni raziskavi konsekventnosti so DeJong, Faulkner in Warland (1976) upoštevali naslednje: zavračanje uživanja marihuane, laganje, da bi bil postrežen z alkoholom, predzakonsko spolnost, krajo

manjših predmetov v trgovinah in stališče do splava. Čeprav so avtorji dosegli ustrezno faktorizacijo (z izjemo predzakonske spolnosti pri Nemcih), je vprašljivo, ali so res merili konsekvencnost, saj so nekatere trditve oddaljene od verske dogme in verskega življenja.

Tu se pojavi splošno znan problem, da se pri ljudeh besede in dejanja ne ujemajo. Temu neskladju so posvetili pozornost številni družboslovni klasiki (Marx s pojmom ideologije, Pareto s pojmom derivacij, Freud s pojmom racionalizacije, Goffman s pojmom vzdrževanje lastne podobe (ang. face work)), pri čemer je to razhajanje še zlasti opazno v tistih verskih postavah, ki se jim mora posameznik podrediti tudi takrat, ko je to težko uresničljivo. Tako je znani sociolog katoličanstva D'Antonio (1985) zagovarjal stališče, da se ameriški katoliški vernik lahko spravi s katoliško moralno le pri spovedi. V tem pogledu ni mogoče govoriti o naključju, saj v Novi zavezi (I Jan 3,18, Tit 1,18, 1Kor 4,20, 2 Kor 10,11) in v 63. poglavju Korana najdemo izrecne zapise, namenjene obsodbi hinavščine in dvoiličnosti. Kljub tem »verskim sankcijam« pa je neskladje med besedami in dejanji tako razširjen pojav (tako je npr. tudi v razmerjih do države ali v razmerjih med zakonci, ki so prav tako normativno urejena), da ni pričakovati, da bi bilo zaradi njih kaj drugače. Lahko bi govorili o funkcionalnosti hinavščine ali pa pristopili k problemu simbolno-interakcionistično. Tu bomo omenili le, da tudi Stark in Finke (2001) razumeta ta pojav kot pojav s posebnim pomenom in ga imenujeta slepo potništvo (ang. free ride).

Da v tem kontekstu o vernosti ni smiselno razmišljati kot o izjemi, gre navsezadnje sklepati tudi iz dejstva, da vernost ni ločena od drugih družbenih pojavov in je zaradi tega prav tako izpostavljena družbenim pritiskom (Batson in Ventis 1982; Fontaine in dr. 2005).

2 Predmet študije

V nadaljevanju bomo primerjalno obravnavali slovenske katoličane, in sicer s treh vidikov, izbranih kot kazalnikov pristnosti ali plitvosti verovanja oz. votlosti vernosti. Najprej bomo podali podatke, s katerimi se slovenska vernost umešča na lestvico svetovne vernosti (podatki Svetovne raziskave vrednost, World Values Survey, 1999–2001, podatki popisa prebivalstva iz let 1991 in 2002). Zatem bomo predstavili lastne raziskovalne izsledke. Tu bo najprej obravnavana avtentičnost verske motivacije, pri čemer bodo za osnovo uporabljene uvodoma predstavljene konceptualizacije Allporta in Rossa (1967), natančneje, proučevana bo prisotnost intrinzične oziroma ekstrinzične verske motivacije.

Nadalje bomo opazovali cerkvenost, ki je v slovenski sociologiji vernosti upoštevana kot posebna dimenzija (Roter in Kerševan 1982). Cerkvenost je treba razumeti v luči slovenskih verskih razmer, ki se lahko opišejo kot primer »latinskega vzorca«, za katerega je značilno, da ima razmerje med cerkvenohegemonskimi in proticerkvenimi silami značaj spopada in predstavlja osnovno dimenzijo na družbenem prizorišču (Smrke 1996). V pričujoči študiji bo cerkvenost obravnavana kot odnos do ustanove, kot institucionalna lojalnost.

Kot tretja bo proučevana konsekventnost (Stark in Glock 1968), ki pomeni, da ima vernost v vsakdanjem življenju vernika dejanske posledice v ravnanju. Konsekventnost kaže, da je vernost vsestranska, da tvori harmonično celoto, da ni npr. samo nekaj, v kar se vernik zateka v času težav in stisk, da ni le občasen okras, da ni konformističen ritual. Vernik svojo vero res živi, kar v okviru vsakdanjega življenja npr. kaže z odpovedovanjem dobrinam, ki so mu sicer dostopne. Podali bomo vpogled v to, kaj in koliko so pripadniki različnih veroizpovedi pripravljeni storiti v imenu vere. Predpostavljeno bo razmerje med vernikom in bogom, kjer je vernik za božje usmiljenje (tostransko in onstransko), za končno poplačilo pripravljen nekaj storiti.

Nazadnje bomo pozornost usmerili še k razmerju »spontane, samodejne« vernosti nasproti »družbenopriskilni« vernosti. Ta pojav je vezan na družbeno zaželenost, na družbeno ureditev v celoti in na neposredno družbeno okolje posameznika. Pri tem bomo pozorni na dejstvo, da družbena zaželenost pači izsledke družboslovnih raziskav (Gilbert, Lindzey in Fiske 1998). Družbene pritiske bomo opazovali prek posledic opuščanja vernosti, ki jih zazna vernik in ki nanj delujejo kot pritisk. Če družbeni dejavniki delujejo učinkovito, jih posamezniki ne čutijo kot vsiljenost, vsekakor pa je družbeni pritisk del delovanja družbenega sistema.

3 Metoda in vzorec

Najprej smo pregledali statistične podatke Svetovne raziskave vrednot (raziskava je zajemala 41 evropskih držav s krščansko tradicijo, $n = 48603$; Slovenija $n = 1006$), in sicer zato, da bi ugotovili položaj slovenskih anketirancev in katoličanov glede na kazalnik vernosti, ki ga Stark jemlje za najbolj veljavnega (Stark 2004). Gre za kazalnik, ki ima obliko vprašanja »Kako pomemben je bog v vašem življenju?« in ki ima obseg odgovorov od 1 (sploh ni pomemben) do 10 (je najbolj pomemben).

Za nadaljnje proučevanje slovenskega katolištva smo z anketo zbrali še podatke iz vzorca rednih študentov, predvsem družboslovja. Raziskava je bila izvedena v okoljih, kjer prevladujejo štiri svetovna verstva: Maribor, Slovenija ($n = 470$, katoliško okolje), Sarajevo, Bosna in Hercegovina ($n = 439$, muslimansko okolje), Niš, Srbija ($n = 427$, pravoslavno okolje) ter Auburn, ZDA ($n = 450$, prevladujoče protestantsko okolje). Povprečna starost anketirancev v vseh vzorcih je bila med 20 in 21 let. Delež moških je bil med 33,9 % v bosanskem vzorcu in 48,1 % v ameriškem vzorcu. Upoštevani so bili zgolj tisti anketiranci, ki so se sebe prištevali k prevladujoči veri, in sicer: 76,8 % v slovenskem vzorcu, 89,8 % v bosanskem vzorcu, 92,7 % v srbskem vzorcu in 67,1 % v ameriškem vzorcu. Taki vzorci omogočajo vpogled v nekatere od osnovnih svetovnih verstev, in čeprav je ta vpogled daleč od izčrpnosti, ustreza zahtevam pri medkulturnem primerjanju.

4 Izsledki

4.1 Izhodiščne ugotovitve

Če na podlagi podatkov Svetovne raziskave vrednot (2000–2001) primerjamo Slovenijo z drugimi evropskimi državami s krščansko tradicijo, upoštevajoč pri tem odgovore na vprašanje »Kako pomemben je bog v vašem življenju?«, je Slovenija glede intenzivnosti vernosti na 32. mestu med 41 državami. Na lestvici 1–10 Slovenija z vrednostjo $M = 5,0$ dosega nižjo intenzivnost vernosti od normativnega povprečja, ki pa je še vedno značilno večja ($p < 0,01$) od Češke, ki z vrednostjo $M = 3,7$ zaseda najnižje mesto na lestvici (najvišje mesto zaseda Malta z vrednostjo $M = 9,2$). Slovenijo lahko prištejemo k državam, kjer je bog v posameznikovem življenju dokaj prisoten, vendar ni zelo pomemben, kar pomeni, da gre za obliko sekularizacije, ki je značilna za zahodno Evropo (Davie 2000).

Drugi izhodiščni podatek, ki ga velja omeniti, je popisna izjava prebivalcev Slovenije: pri popisu prebivalstva iz leta 2002 se je 57,7 % prebivalcev opredelilo za pripadnike katoliške vere, kar je pomembno manj v primerjavi z letom 1991, ko se je tako opredelilo 71,1 % prebivalcev Slovenije (http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=4). Torej se slovensko prebivalstvo enako kot naši anketiranci večinsko opredeljujejo za pripadnike katoliške vere, kar je sicer mogoče šteti za kazalnik vernosti, vendar se takoj zastavlja vprašanje, za kakšno vernost in intenzivnost vernosti gre. Zaradi navedenega smo vernost slovenskih katoličanov proučili podrobneje, pri čemer je bil uporabljen vzorec, ki je zajemal študente.

4.2 Obrednost

Rezultati analize obrednosti, ki je vključevala dva kazalnika, so prikazani v Tabeli 1.

Tabela 1: Povprečni obiski tedenskega obreda in povprečno število osebnih molitev pripadnikov različnih verstev.

Vzorec	Obisk tedenskega verskega obreda	Pogostost molitve zunaj institucionalnih obredov
Slovenski katoličani	3,97	3,41
Bosanski muslimani	3,40	3,91
Srbski pravoslavni	4,09	3,29
Ameriški protestantje	2,61	5,31

Opomba:

Obisk tedenskega obreda: 1 = redno, skoraj vsak dan; 6 = nikoli

Osebna molitev: 1 = redno, skoraj vsaki dan; 5 = nikoli

Slovenski katoličani se pri obrednosti značilno razlikujejo od ostalih anketirancev v Svetovni raziskavi vrednot, pri čemer so razlike manjše, ko gre za osebno molitev, in večje, ko gre za obisk maše. Obisk maše je redek, še posebej, če slovenske katoličane primerjamo z ameriškimi protestanti.

Molitev redno in pogosto izvaja dobra tretjina slovenskih anketirancev. Ker molitev pomeni uresničitev »osebne skupnosti in razmerja z bogom«, gre za relevanten vsebinski kazalnik vernosti, zlasti s stališča spopadanja z eksistencialnimi vprašanji (Pargament 1997). Lahko bi trdili, da je obred osebne molitve manj pod vplivom družbene zaželelosti in je kot tak pristen. Sicer slovenski katoličani nekoliko bolj pogosto obiskujejo nedeljski obred kot srbski pravoslavni, je pa zanimivo, da je to edini kazalnik, pri katerem slovenski katoličani ne kažejo najnižje vernosti. Razlike v kolektivni obrednosti utegnejo biti pod vplivom nauka in verske kulture (pri pravoslavnih je obrednost bolj osredinjena na praznike kot pa na dominikalno prakso), individualno obrednost pa lahko jemljemo predvsem kot izraz pristne vernosti.

4.3 Verska motivacija

Kot je bilo nakazano, je verska motivacija, ki v slovenski literaturi še ni bila predmet raziskav, zelo pomemben vidik vernosti, dejansko »osrednja raziskovalna paradigma v psihološkem raziskovanju verstev« (Hill in Hood 1999: 119). Verska motivacija nakazuje izvor človekove vernosti oziroma izvor, ki se nanaša na strukturo in delovanje osebnosti. Veliko lahko prispeva k pojasnjevanju celotnega verskega pojava, saj raznolika verska dejanja niso zgolj plod prisile (oziroma je takó samo v nekaterih situacijah), temveč so nekatera lahko odraz »kompulzivno-obsesivne nevroze«, kot je to za molitev dejal Freud (1996).

Tabela 2: Povprečja in standardni odkloni ter interna zanesljivost uporabljenih instrumentov za verske orientacije pripadnikov različnih verstev.

	Št. trditvev	Min	Max	Slovenski katoličani			Bosanski muslimani			Srbski pravoslavni			Ameriški protestantje		
				M	SO	Alfa	M	SO	Alfa	M	SO	Alfa	M	SO	Alfa
Intrinzična orientacija	5	1	5	2,50	0,70	0,76	3,80	0,86	0,78	2,87	0,87	0,78	3,93	0,76	0,84
Ekstrinzična psihološka orientacija	3	1	5	3,27	0,88	0,71	4,35	0,78	0,64	3,78	1,00	0,72	3,31	0,81	0,69
Ekstrinzična družbena orientacija	3	1	5	2,02	0,90	0,79	2,04	0,98	0,71	1,65	0,76	0,70	2,39	0,79	0,72

Če se ozremo na intrinzičnost, iz podatkov v Tabeli 2 izhaja predvsem to, da izkazuje slovenski katoliški in srbski pravoslavni vzorec nizki povprečji, ki sta značilno ($p < 0,001$) nižji od povprečij, ki ju je bilo mogoče zaznati za druga dva vzorca (najvišjo vrednost dosegajo ameriški protestantje, sledijo jim bosanski muslimani). Slika se spremeni, ko se opazuje psihološko ekstrinzičnost: ameriški protestantje zaostajajo v povprečju za srbskimi pravoslavni. Slovenci kažejo najvišjo vrednost pri družbeni ekstrinzičnosti, bosanski muslimani pa pri psihološki ekstrinzičnosti.

Da bi pojasnili zgornje izsledke, smo pri analizi ekstrinzične orientacije v skladu s priporočili Kirkpatricka (1989) in Trimbla (1997) upoštevali samo psihološke ekstrinzične trditve.

Tabela 3: Relativni deleži (v %) verske motivacije pripadnikov različnih verstev.

Vzorec	Pripadniki z odsotnostjo katerekoli motivacije	Pripadniki s hkratno prisotnostjo obeh motivacij	Intrinzično motivirani	Psihološko ekstrinzično motivirani	SKUPAJ
Bosanski muslimani	13,1	66,2	6,1	14,6	100
Srbski pravoslavni	38,7	29,7	6,1	25,5	100
Slovenski katoličani	66,2	11,4	4,6	17,8	100
Ameriški protestantje	17,2	34,7	44,0	4,1	100

Opomba: Podatki so izraženi kot odstotek seštevka v vsakem vzorcu.

Zanimivo je, da se vsak izmed vzorcev izkaže kot vodilni pri eni izmed motivacij. Muslimani dosegajo najvišjo vrednost pri hkratno obojestranski verski motivaciji, in sicer z zelo visokim odstotkom, protestantje se izkažejo pri intrinzični motiviranosti, pravoslavni se izkažejo pri psihološki ekstrinzični motiviranosti, slovenski katoličani pa »vodijo«, ko gre za odsotnost obeh motiviranosti, kar je pri njih tudi prevladujoča usmerjenost. Iz slednjega je mogoče sklepati, da se je vernost slovenskih katoličanov izkazala predvsem pri obrednosti, da pa je pristna motivacija redka. Na to navsezadnje kaže tudi nesorazmerno višja prisotnost ekstrinzične motivacije v primerjavi z intrinzično, hkratna obojestranska motivacija – ki bi jo bilo morda najbolj pričakovati pri katoličanih (gl. Cohen in dr. 2005) – pa se pojavi le pri vsakem devetem slovenskem katoličanu.

4.4 Odnos do verske ustanove

Tabela 4: Povprečno strinjanje za dimenzije doživetja lastne verske ustanove pripadnikov različnih verstev in zelo verujočih pripadnikov različnih verstev.

Vzorec		Nekoristna – koristna	Zastarela – primerna času	Moralno nečista – čista	Dolgočasna – navdihujoča
Slovenski katoličani	Povprečje	3,80/4,61	3,27/3,94	4,12/4,68	3,35/4,12
Bosanski muslimani	Povprečje	5,46/5,51	5,08/5,14	5,60/5,62	5,00/5,08
Srbski pravoslavni	Povprečje	4,83/5,37	4,31/4,82	4,84/5,20	4,29/4,73
Ameriški protestantje	Povprečje	5,38/5,44	4,98/5,04	5,08/5,13	5,00/5,09

Opomba: 1 = negativni pol; 6 = pozitivni pol.

Pred poševnico so podatki za cel vzorec, za poševnico pa podatki za izrazite vernike (verujem v boga = 5 na lestvici 1–5 v smeri vernosti).

Z metodo semantičnega diferenciala (Tabela 4) so bile opazovane različne dimenzije doživetja in ocene lastne verske ustanove pri pripadnikih štirih verstev. Ta doživetja kažejo na vdanost ustanovi, ker gre za zaznave v družbenem razmerju med vernikom in

njegovo ustanovo. So del vernosti v pravem pomenu, saj so povezana z vero v dogme in obrednost.

Rezultati kažejo, da dosegajo slovenski katoličani najnižje rezultate, pri čemer sicer presegajo normativno povprečje 3,5, ko gre za koristnost in čistost, ki da se kaže v ustanovi. Podoben, tj. najnižji rezultat dosegajo tudi, ko gre za vprašanje zastarelости verske ustanove. Tega v luči aktualnih razprav ni težko razložiti, zlasti v zvezi z možnostjo poroke duhovnikov, odnosa do splava, morda tudi z liturgijo. Kljub temu pa imamo opraviti z velikimi razlikami v vernosti, še posebej, ko se primerjajo posameznimi vzorci. Pri ameriškem in bosanskem vzorcu je vdanost visoka, pri srbskem in slovenskem vzorcu pa znatno nižja. Zaradi slednjega smo si še natančneje ogledali pripadnike štirih veroizpovedi, ki so zelo verni (največja izkazana vera v boga = 5 na lestvici 1–5). Do največjih premikov v primerjavi s celotnim vzorcem pride, kar zadeva povprečja, v slovenskem vzorcu. Tudi ocena primernosti času se dvigne v tem vzorcu nad normativno povprečje, čeprav še vedno ostaja najnižja. Slovenski katoličani ostajajo relativno najmanj navezani na svojo versko ustanovo, čeprav se razlike umirijo. Vedno jim sledijo srbski pravoslavni, muslimani pa so na prvem mestu (z eno statistično nepomembno izjemo).

Z normativnega doktrinarnega stališča, zlasti v krščanstvu, utegne položaj slovenskih katoličanov biti presenetljiv z vidika nauka *nulla salus extra ecclesia*, ki velja tako v katoliški kot v pravoslavni cerkvi, za sicer raznoliki protestantizem pa bi se lahko reklo, da to skoraj ne velja ali velja manj (McGrath 1994). Sociološko to ni nujno presenetljivo, ker se prav uradne osebe protestantske cerkve morajo dokazovati, pritegovati vernike s svojo dejavnostjo in s podobo ustanove, saj nimajo zagotovljene institucionalne karizme. Pri tem seveda velja upoštevati dejstvo »evropske sekularizacije« (Davie 2000).

4.5 Konsekventnost

Pri konsekventnosti gre za to – kot smo že zapisali – kaj in koliko so pripadniki veroizpovedi pripravljene storiti v imenu svoje vere.

Kot nakazano, je bila konsekventnost opazovana prek pripravljenosti storiti dejanja, ki terjajo posebne napore, odrekanja in žrtvovanje za pridobitev božje naklonjenosti in zveličanja. Anketirani so bili vprašani o pripravljenosti: 1. nositi določena oblačila tudi v okoliščinah, kjer bi jih to lahko spravilo v zadrego; 2. vzdržati se določene hrane in pijače daljši čas; 3. vzdržati se spolnih odnosov; 4. zavrniti določene medicinske posege; 5. zavrniti uporabo določenih dosežkov sodobne tehnologije; 6. odreči se celoti ali večjemu delu svojega premoženja in 7. žrtvovati svoje življenje. Vprašanja so bila zastavljena tako, da so odgovori izražali, ali in v kakšni meri je anketiranec pripravljen storiti naštetu oziroma se je naštetemu pripravljen odreči zaradi boga (analiza zanesljivosti na ravni celotnega vzorca je pokazala na zadovoljivo raven interne homogenosti: $C. Alpha = 0,86$), rezultati po posameznih vzorcih so prikazani v Tabeli 5.

Tabela 5: Povprečja pripravljenosti na dejanja, s katerimi vernik potrjuje svojo vernost po trditvah in po pripadnikih različnih verstev.

Vzorec	Bosanski muslimani		Srbski pravoslavni		Slovenski katoličani		Ameriški protestantje	
	Povprečje P	Povprečje ZVP	Povprečje P	Povprečje ZVP	Povprečje P	Povprečje ZVP	Povprečje P	Povprečje ZVP
Nositi določena oblačila tudi v okoliščinah, kjer bi vas to lahko spravilo v zadrego.	3,28 ^c	3,44 ^c	2,43 ^a	2,87 ^a	2,03 ^b	2,60 ^a	3,32 ^d	3,44 ^c
Daljši čas ne uživati določene hrane ali pijače.	4,29 ^c	4,42 ^c	2,83 ^a	3,51 ^a	2,32 ^b	3,14 ^a	3,23 ^d	3,34 ^d
Vzdržati se spolnih odnosov.	3,86 ^c	4,13 ^c	2,67 ^a	3,37 ^a	1,87 ^b	2,64 ^a	3,65 ^d	3,81 ^d
Zavrni določene medicinske posege.	2,68 ^c	2,77 ^a	1,84 ^a	2,48 ^a	1,68 ^a	2,23 ^a	2,22 ^d	2,26 ^a
Zavrni uporabo določenih dosežkov sodobne tehnologije.	2,75 ^c	3,83 ^c	2,05 ^a	2,59 ^a	1,72 ^b	2,38 ^a	2,30 ^c	2,33 ^a
Odreči se celoti ali večjemu delu svojega premoženja.	3,03 ^c	3,21 ^c	1,88 ^a	2,50 ^a	1,74 ^b	2,42 ^a	2,55 ^d	2,59 ^d
Žrtvovati svoje življenje.	3,08 ^c	3,31 ^c	1,66 ^a	2,22 ^a	1,51 ^a	2,08 ^a	3,11 ^c	3,17 ^a

Opomba: P = pripadniki prevladujočega verstva

ZVP – zelo verni pripadniki prevladujočega verstva (vera v boga = 5 na lestvici 1–5 v smeri vernosti)

Vseh sedem trditvev, ki se nanašajo na dejanja, je merjenih z lestvico po Likertu z razponom od 1 (popolna odsotnost pripravljenosti) do 5 (največja pripravljenost).

Pri vsaki skupini različna nadpisana črka označuje statistično značilno razliko ($p < 0,05$).

V vseh vzorcih je pripravljenost storiti katerokoli od sedmih dejanj višja med zelo vernimi anketiranci, kar potrjuje, da gre za dimenzijo istega pojava – vernost. V nobenem primeru, tudi med zelo vernimi, se ne izkaže, da bi bili vsi anketirani pripravljeni storiti katerokoli od dejanj, vendar je razvidno, da je pripravljenost na splošno najnižja pri slovenskih katoličanih, ki jim sledijo srbski pravoslavni. Ameriški protestantje in bosanski muslimani tvorijo drugo skupino, ki izkazuje visoko raven konsekventnosti, pri čemer je ta pri zadnjih najvišja.

Nadalje izsledki kažejo, da pride povsod do dviga pripravljenosti za verska dejanja, če opazujemo visoko verne na ravni celotnih vzorcev. Obseg je najvišji pri tistih vzorcih, kjer je povprečna pripravljenost za verska dejanja najnižja – največja razlika se pokaže pri slovenskih katoličanih.

Sedem dejanj ima po posameznih verstvih verjetno nekoliko različnih pomen, vendar rezultati raziskave kažejo, da vdanost in pripravljenost plačati »ceno« za vernost povsod obstajata. Z drugimi besedami, kulturni pomen sedmih dejanj se lahko po verstvih sicer nekoliko razlikuje, vendar je neodvisno od nauka pripravljenost na žrtev zaradi boga, zaradi prizadevanja po odrešitvi in milosti povsod prisotna. Podroben pogled razkrije, da so ameriški protestantje neznatno bolj pripravljeni žrtvovati svoje življenje v primerjavi z muslimani. Srbski pravoslavni so se povprečno manj pripravljeni odpovedati medicinskemu posegom v primerjavi s slovenskimi katoličani, kar je verjetno posledica tega, kako katoliški nauk razume splav. Razlika bi bila verjetno še bolj jasna, če bi opazovali samo odgovore žensk.

Podatki kažejo tudi, da je strinjanje v vseh štirih vzorcih najvišje, ko gre za dejanja 1–3, ki so relativno manj zahtevna. Dejanje 7 zavzema zadnje mesto po strinjanju pri dveh evropskih krščanskih vzorcih, pri ostalih dveh pa četrto. V dveh evropskih krščanskih vzorcih bolj zahtevna dejanja (4–7) nikoli ne dosežajo normativnega povprečja. Čeprav utegnejo nekatera dejanja biti danes bolj ali manj nemogoča (npr. odpoved premoženju), pa vseeno kažejo na to, da vernost pomeni nekaj, za kar se je treba odrekati, za kar se je treba žrtvovati.

Na tem mestu velja glede na izvor vzorcev komentirati pomen dejanja 1. V Bosni, kjer je pripravljenost na nošnjo določenih oblačil najvišja, je treba ločiti med vahabiti in ostalimi muslimani, suniti. Vahabiti, tako moški kot ženske, imajo posebna oblačila, medtem ko ostali muslimani (suniti) nosijo zahodna oblačila. Sicer so muslimani prvi pri vseh trditvah, razen pri pripravljenosti na žrtvovanje življenja.

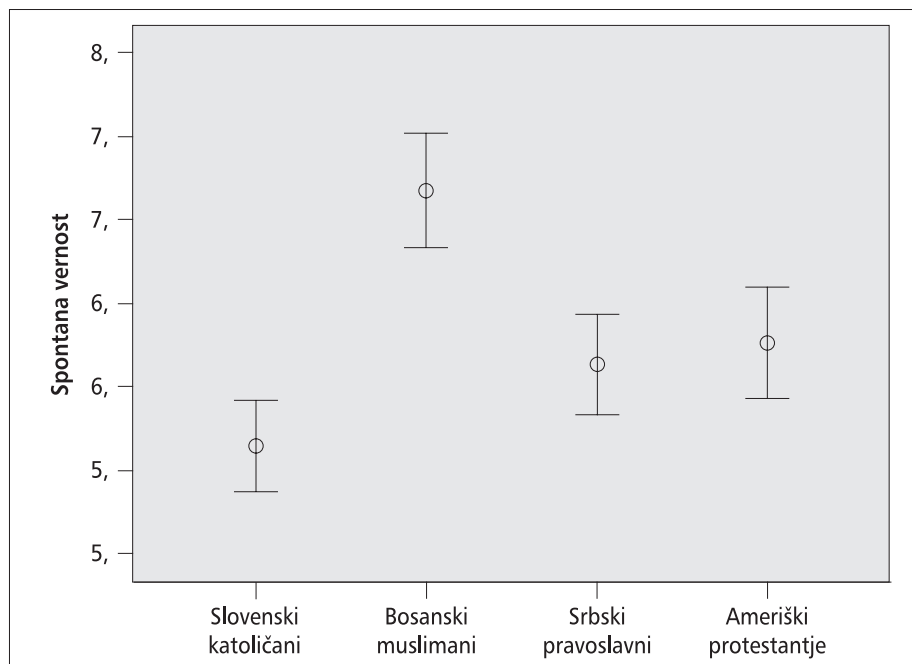
4.6 Družbeni pritiski

Nazadnje smo usmerili pozornost še k razmerju »spontana, samodejna« vernost nasproti »družbenoprisilni« vernosti.

Kot omenjeno, so bili družbeni pritiski opazovani prek zaznanih negativnih posledic opuščanja vernosti s strani vernika. Konkretno, pritiski so bili merjeni prek: 1. neodobravanja staršev; 2. neodobravanja prijateljev; 3. neodobravanja duhovnika in 4. ogrožanja romantičnega razmerja (prevzeto po Altemeyerju 1988). Vsi štirje pritiski so se izkazali kot enoten pojav ($0,75_{\text{slo. katoličani}} < C. \text{Alpha} < 0,95_{\text{amer. protestantje}}$). Na lestvici 1–5 (v smeri pritiskov) je v slovenskem vzorcu doseženo najnižje povprečje (2,1), sledijo srbski pravoslavni (2,6), bosanski muslimani (3,3), najvišjo vrednost pa dosežajo ameriški protestantje (3,7). Posledično je mogoče reči, da je v slovenskem okolju vernost dokaj sproščena, avtonomno individualna.

To nam omogoča hipotetično analizo razmer, ki bi kazale na spontano vernost oziroma vernost, ki bi ostala, če bi se pritiski umaknili. V celoti bi vernost pri ameriških protestantih upadla na 41 %, pri slovenskih katoličanih pa bi bila sprememba manjša – ostalo bi 56 % skupne vernosti. Obseg domnevne spontane vernosti predstavlja Graf 1.

Graf 1: Spontana vernost v hipotetičnih razmerah brez družbenega pritiska po pripadnikih različnih verstev.

Opomba: Krogci označujejo povprečja, navpične preme črte pa standardne odklone. Spontano vernost v hipotetičnih razmerah brez družbenega pritiska smo pridobili z odštetjem družbenih pritiskov v smeri vernosti. Lestvica vernosti: od 4 (odsotnost vernosti) do 20 (največja vernosti). Lestvica pritiska: od 1 (odsotnost pritiskov) do 5 (največji pritisk).

Če primerjamo vernost v realnih razmerah, torej v razmerah, kjer družbeni pritisk obstaja, in v hipotetičnih razmerah brez njega, ugotovimo, da rezultat za ameriški vzorec v primerjavi z ostalimi okolji upade, bosanski pa se relativno dvigne. V hipotetični vernosti v razmerah brez pritiska vsi trije krščanski vzorci nakazujejo podobne vrednosti, čeprav je vrednost za slovenske katoličane še vedno najnižja. Gre pa – ponavljamo – za hipotetični položaj, saj pritiskov iz okolja ni mogoče resnično odstraniti.

5 Sklep

Pri slovenskih katoličanih vernost ni izginila. Kaže se v popisni opredelitvi več kot polovice prebivalstva in v razširjenosti prakticiranja zasebnih obrednih dejanj. Kljub temu pa je vernost Slovencev v evropskem merilu (podatki Svetovne raziskave vrednot) relativno nizka, če jo merimo s pomenom, ki ga ima bog v vsakdanjem življenju posameznikov. Analiza študentskih vzorcev potrjuje nizko raven tako verske motivacije kot tudi pripravljenosti izvajati dejanja, ki bi verniku pomenila žrtvovanje v verske namene. Hkrati se kaže tudi nizka navezanost slovenskih katoličanov na verske ustanove. Iz tega je mogoče predpostavljati, da slovenski katoličani svojo vernost doživljajo predvsem kot zatekanje k bogu, veri, svetnikom, tudi cerkvi in njenim predstavnikom v nekaterih življenjskih situacijah, ni pa mogoče trditi, da gre za vseprežemajočo vernost, ki bi

bila podlaga življenjskega nazora, ki bi odstranjevala empiričnost in racionalnost iz vsakdanjega življenja, ki bi oblikovala vedenjske vzorce in jim dajala smisel na vseh področjih življenja.

Tu smo vernost natančneje proučili le na študentskih vzorcih, pri čemer velja omeniti, da so bili ti po starosti, izobrazbi in družbenem statusu dokaj homogeni, kar pa ne pomeni, da so brez pomanjkljivosti. Raziskava je bila omejena tudi po številu verstev. Kljub temu se zdi, da je na osnovi prikaznih rezultatov upravičeno sklepati, da gre pri slovenskih katoličanih za votlo vernost, torej za vernost, ki v vsakodnevnem življenju nima veliko konsekvenc; slovenski verniki so redko pripravljeni početi dejanja, ki bi potrjevala njihov odnos do boga.

Relativno majhni pritiski na vernost so v slovenskem okolju razumljivi in se jih da pojasniti. Ugotovitve o majhnih pritiskih v povezavi z ostalimi ugotovitvami kažejo, da je pri nas družbeni sistem sekulariziran, da ne gre samo za trenutno stanje, ki bi izhajalo iz konjunkturnih gibanj, ter da ne gre za površinski in kratkotrajen pojav upadanja vernosti. Seveda pa bi bilo naivno trditi, da na področju vernosti niso možni temeljni zasuki. Menimo, da bi v Sloveniji do njih lahko prišlo, če bi bili ti povzročeni od zunaj.

Literatura

- Allport, Gordon, in Ross, Michael (1967): Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5: 432–443.
- Allport, Gordon (1950): *The Individual and his Religion*. New York: McMillan.
- Altemeyer, Bob (1988): *Enemies of Freedom*. Manitoba: Wilfried Laurier.
- Batson, Daniel, in Ventis, Larry (1982): *The Religious Experience: A Social-psychological Perspective*. New York: Oxford University Press.
- Cohen, Adam, in dr. (2005): Social versus Individual Motivation: Implications for Normative Definitions of Religious Orientation. *Personality and Social Psychology Review*, 9: 48–61.
- D'Antonio, William (1985): The American Catholic Family: Signs of Cohesion and Polarization. *Journal of Marriage and Family*, 47: 395–405.
- Davie, Grace (2000): Prospects for Religion in the Modern World. *Ecumenical Review*, 5: 455–475.
- DeJong, Gordon, Faulkner, Joseph, in Warland, Rex (1976): Dimensions of Religiosity Reconsidered. *Social Forces*, 54: 866–889.
- Faulkner, Joseph, in DeJong, Gordon (1966): Religiosity in 5D: An Empirical Analysis. *Social Forces*, 45: 246–263.
- Fontaine, Johnny, in dr. (2005): Consequences of a Multidimensional Approach to Religion for the Relationship between Religion and Value Priorities. *International Journal for the Psychology of Religion*, 15: 123–143.
- Freud, Sigmund (1996): *Prihodnost neke iluzije*. Maribor: Obzorja.
- Ghorbani, Nima., Watson, P.J., Framariz-Ghramaleki, Ahad, Morris, Ronald J., Hood, Ralph J. Jr. (2000). Muslim attitudes towards religion scale: Factors, validity and complexity of relationships with mental health in Iran. *Mental Health, Religion & Culture*, 3, 125-132.
- Gilbert, Daniel, Lindzey, Gardener, in Fiske, Susan (ur.) (1998): *Handbook of Social Psychology*, 4th ed. New York: McGraw Hill.

- Hill, Peter, in Hood, Ralph (ur.) (1999): *Measures of Religiosity*. Birmingham, AL: Religious Education Press.
- Hirschi, Travis, in Stark, Rodney (1969): *Hellfire and Delinquency*. *Social Problems*, 17: 202–213.
- Hood, Ralph, in dr. (1996): *The Psychology of Religion: An Empirical Approach*. New York: The Guilford Press.
- Hunsberger, Bruce (1978): *The Religiosity of College Students*. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 17: 159–164.
- Kirkpatrick, Lee (1989): *A Psychometric Analysis of the Allport-Ross and Feagin Measures of Intrinsic-Extrinsic Religious Orientation*. V D. O. Moberg in M. L. Lynn (ur.): *Research in the Social Scientific Study of Religion*, 1. zvezek. Greenwich, CT: JAI Press.
- McGrath, Alister (1994): *Christian Theology: An Introduction*. London: Blackwell.
- Moberg, David (1987): *The Holy Masquerade: Hypocrisy in Religion*. *Review of Religious Reserach*, 29: 3–24.
- Pang, Joyce, in Schulteiss, Oliver (2005): *Assessing Implicit Motives in U.S. College Students: Effects of Picture Type and Position, Gender and Ethnicity, and Cross-cultural Comparisons*. *Journal of Personality Assessment*, 85: 280–294.
- Pargament, Kenneth (1997): *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. New York: Guilford Press.
- Roter, Zdenko, in Kerševan, Marko (1982): *Vera in nevera v Sloveniji*. Maribor: Obzorja.
- Schwartz, Shalom (1999): *A Theory of Cultural Values and some Implications for Work*. *Applied Psychology: An International Review*, 48: 23–47.
- Smrke, Marjan (1996): *Religija in politika: Spremembe v državah prehoda*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Stark, Rodney, in Glock, Charles (1988): *American Piety*. Berkeley: University of California Press.
- Stark, Rodney (2004): *SSSR Presidential Address, Putting an End to Ancestor Worship*. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43: 465–475.
- Statistični urad RS (2004): *Statistični letopis 2004*. Dostopno prek: http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=4&leto=2004&jezik=si (21. 2. 2007).
- Trimble, Douglas (1997): *The Religious Orientation Scale: Review and Meta-Analysis of Social Desirability Effects*. *Educational and Psychological Measurement*, 57: 970–986.
- Weber, Max (1968/1921): *Economy and Society*. Prevod in priredba Guenther Roth in Claus Wittich. New York: Bedminster Press.
- Welch, Michael, Tittle, Charles, in Petee, Thomas (1991): *Religiosity and Deviance among Adult Catholics: A Test of the 'Moral Communities' Hypothesis*. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30: 159–172.

Naslova avtorjev:

dr. Sergej Flere, redni profesor,
UM, oddelek za sociologijo, FF Maribor.
sergej.flere@uni-mb.si

Rudi Klanjšek, mladi raziskovalec, asistent,
UM, oddelek za sociologijo, FF Maribor.
rudi.klanjssek@uni-mb.si